

До спеціалізованої вченої ради
К 35.051.15 Львівського національного
університету імені Івана Франка
79000, м. Львів, вул. Університетська, 1

ВІДГУК

офіційного опонента

**доктора філологічних наук, професора
Терехової Світлани Іванівни**

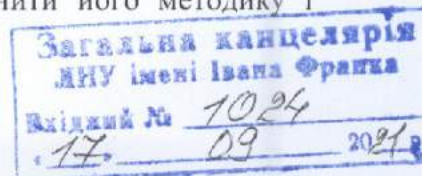
**на дисертаційне дослідження Бойчук Мар'яни Ігорівни «Функціонально-семантичне поле
релігійної лексики англійської мови (поліпарадигмальне дослідження)», подане на
здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.04 –
германські мови**

Мова як складова національної культури, як відомо, є невичерпним джерелом вивчення національної специфіки репрезентування в ній тих чи інших понять про навколишній світ, адже вона містить «всі глибинні пласти духовного життя народу, його історичну пам'ять, найцінніше надбання віків...» (О. Гончар) [[tps://vislovi.in/ua/](https://vislovi.in/ua/)]. Невичерпним джерелом дослідження духовності народів є релігійна лексика, адже вона вміщує значний досвід народів про буття людини, її місце у Всесвіті, її світогляд і ставлення до усього навколо, накопичені протягом тисячоліть. Протягом цього періоду часу формувалося коло релігійної лексики англійської мови (мови дослідження п. Бойчук), та й інших європейських мов. Тож, на сьогодні релігійна лексика англійської мови (далі – РЛМ) – це відносно замкнута мовна підсистема. З одного боку, це детерміновано релігійним догматизмом, а з іншого – «відшліфованим» протягом тисячоліть набором мовних одиниць, які оптимально висловлюють те чи інше релігійне поняття, думку тощо (як відомо, зважаючи на сакральність релігійних текстів, неправильне або неточне використання релігійної лексики, незалежно від віросповідання, вважається ганебним і тому неприпустимим). Потребуваність релігійної сфери життєдіяльності сучасним соціумом, її культури, побуту, способу життя тощо, набожність значної кількості носіїв мови є головними зовнішніми чинниками, які в наш нелегкий час глобальних випробувань спонукають до активного використання релігійної лексики носіїв мови у повсякденному житті, зокрема, англійської мови, в її британському та американському варіантах як найбільш поширених, що визначає *актуальність* і *перспективність* такого роду досліджень.

Перманентний розвиток національної мови спонукає суспільство актуалізувати в ній найбільш часто вживані мовні одиниці, до яких належить РЛМ, а статус англійської мови як міжнародної сприяє не лише внутрішньомовному розвитку підсистеми релігійної лексики, а й «донорства» її одиниць іншим мовам безпосередньо або опосередковано через неї.

Актуальності додає аналізованому дисертаційному дослідженню і застосований авторкою комплексний, поліпарадигмальний підхід до вивчення РЛМ, адже саме він дозволяє різнобічно проаналізувати матеріал дослідження, доповнити його новими характеристиками та властивостями мовних одиниць, що не завжди очевидно при обранні інших методик лінгвістичного аналізу.

Отже, аналізована дисертація М. І. Бойчук націлена на вирішення актуальної проблеми сучасної лінгвістики – «поліпарадигмальне вивчення й систематизацію РЛМ задля виявлення її концептуально-семантичних, лексико-граматичних, функціонально-семантичних, асоціативних властивостей, семантичних та словотвірних процесів» (с. 3 автореф., с. 8 дис.). Авторка ставить і вирішує у своєму дослідженні низку важливих завдань як для германістики, так і для загального мовознавства, серед яких головними є «дослідити наявні підходи до вивчення РЛМ у сучасному мовознавстві, зокрема, германістиці; застосувати комплексний, поліпарадигмальний аналіз до вивчення РЛМ, адаптувати й доповнити його методику і

процедуру відповідно до мети нашого дослідження і з урахуванням специфіки досліджуваного матеріалу; виявити концептуально-семантичні властивості РЛАМ та з'ясувати основні характеристики релігійної картини світу у свідомості її носіїв (британців та американців); систематизувати РЛАМ у вигляді ФСП і дослідити її лексико-граматичні, функціонально-семантичні, асоціативні та словотворчі характеристики й особливості; дослідити семантичні процеси та словотвірні механізми, які беруть участь у творенні сучасної, частотно уживаної РЛАМ; скласти уніфіковану типологію РЛАМ, доповнити її власно розробленою класифікацією конверсійних і композиційних моделей творення релігійної лексики» та ін. (с. 3 автореф., с. 8-9 дис.).

У дисертації досить чітко визначено предмет і об'єкт дослідження (с. 4 автореф., с. 9 дис.), окреслено матеріал дослідження, його джерела, теоретичне і практичне значення дисертації (с. 7 автореф.), його новизну (с. 5 автореф., с. 12 дис.), вони очевидні.

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації М. І. Бойчук, їх достовірність є відповідними до такого роду розробок. Це забезпечено, по-перше, достатнім корпусом фактичного, мовного матеріалу (3 170 мовних одиниць релігійної семантики (с. 9 автореф., с. 9 дис.)), по-друге, значною кількістю опрацьованих першоджерел (355 позицій, які наявні у бібліографічному списку (с. 208-237 дис.)), по-третє, якісно проведеним комплексним, розширеним поліпарадигмальним аналізом досліджуваного матеріалу і низкою влучно дібраних методів та принципів поліпарадигмального дослідження. Як зазначено на с. 11-12 дис. та с. 5 автореф., авторка слушно застосувала загальнонаукові, суто лінгвістичні та перекладознавчі групи методів у межах поліпарадигмальної методики лінгвістичного аналізу (і це схвально), що зумовлено специфікою матеріалу дослідження, його метою і завданнями. У вступі визначено самі методи аналізу РЛАМ і їх загальне призначення в дисертаційному дослідженні, а в розділі 2 схарактеризовано більш повно, поетапно, в контексті процедури проведеного поліпарадигмального аналізу (с. 67-74 дис.).

Безперечними є наукова новизна, теоретичне і практичне значення дисертації п. Бойчук. По-новому проаналізовано РЛАМ, при цьому методику комплексного, поліпарадигмального аналізу розширено і вперше доповнено етапами структурного і словотвірного аналізу, що є цілком виправданим як для вивчення РЛАМ. Без сумніву, це важливий внесок у методологію поліпарадигмального аналізу і суттєве надбання дисертаційного дослідження М. І. Бойчук. (с. 4 автореф., с. 23-24 дис.). Новим у опонованій дисертації є й комплексне вивчення семантичних та словотворчих процесів, семантичних змін РЛАМ, особливостей метафоричного та метонімічного переносів, систематизація РЛАМ у вигляді ФСП, уніфікування наявних класифікацій РЛАМ, укладання класифікації конверсійних і композиційних моделей творення РЛАМ і на цій основі – укладання (вперше) цілісної типології (як сукупності класифікацій) РЛАМ.

Аналізована праця має належну апробацію (участь у 6 наукових і науково-практичних конференціях, семінарах у м. Львові, м. Полтаві, м. Тернополі, м. Венеції (Італія)). Результати дослідження були представлені у 8-ми публікаціях, з яких – науковому виданні, а інші 4 – це тези виступів дисертантки на наукових конференціях різних рівнів (с. 7-8 автореф.).

Належна кількість публікацій п. Бойчук свідчить про результативність проведеного нею наукового дослідження. Наукові здобутки і основні положення дисертації М. І. Бойчук представлені в її публікаціях, які відповідають вимогам ДАК МОН України щодо подання до захисту кандидатських дисертацій з лінгвістики, тож, надають дисертантці право публічного захисту її дисертації. Аналіз рукопису й автореферату дисертації п. Бойчук засвідчує їх ідентичність; положення, висновки та рекомендації, надані в авторефераті, в повному обсязі розкриті в тексті опонованого дисертаційного дослідження.

Особистий внесок авторки у теорію германістики і загального мовознавства полягає, насамперед, у подальшому розвитку методології комплексного, поліпарадигмального аналізу, у подальшому розвитку зазначених вище лінгвістичних теорій і концепцій, у впровадженні

оптимальної, на мою думку, моделі опису семантичних змін, семантичних та функціонально-семантичних процесів РЛАМ, у визначенні аломорфних та ізоморфних однак РЛАМ британського та американського варіантів англійської мови, у моделюванні концептосфери «РЕЛІГІЯ» й ФСП РЛАМ, а також в уніфікації, наявних класифікацій РЛАМ, доповненні їх класифікацією конверсійних і композиційних моделей творення РЛАМ і на цій основі – створенні цілісної типології РЛАМ як сукупності 16 класифікацій.

Структура дисертації М. І. Бойчук відповідає меті та завданням її дослідження. Виклад суті процесу дослідження і його результатів здійснено на належному науковому рівні.

Зміст роботи послідовно і повною мірою розкриває концепцію багатогранності і різноманітності РЛАМ, показує розширену методику та процедуру поліпарадигмального аналізу РЛАМ, проведеного на високому науковому рівні. Він свідчить про глибоке розуміння дисертанткою сучасного стану розвитку германістики, загального і зіставного мовознавства, місця комплексних поліпарадигмальних досліджень у них, ступеня розробки проблематики комплексного вивчення концептуально-семантичних, лексико-граматичних, семантико-стилістичних, функціонально-семантичних, структурних і словотвірних, психолінгвістичних і лінгвокультурологічних властивостей РЛАМ.

Дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, списку опублікованих праць авторки, переліку умовних позначень, вступу, теоретичного, методологічного і двох практичних розділів, які супроводжено висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаної літератури (разом 355 позицій). Список наукових джерел складає 316 позицій, з них 64 – іноземними мовами, список словників і довідників – 31 позицію, з них 10 – іноземними мовами, список першоджерел матеріалу дослідження – 17 позицій. Дисертацію завершують додатки, в яких подано текст Біблії King James Version (додаток А), низку таблиць афіксації РЛАМ (додаток Б), діахронічно-семантичну класифікацію РЛАМ Т. Чейза (додаток В) та репрезентації концепту *БОГ* стійки ми виразами й ідіомами англійської мови (додаток Г).

У розділі 1 «Теоретичні засади комплексного, поліпарадигмального вивчення релігійної лексики сучасної англійської мови» послідовно і достатньо мотивовано п. Бойчук обґрунтовує витoki свого дослідження, розкриває сутність проблеми концептуалізації понять «релігія», «Бог», «добро – зло» та ін., вибудовує й описує концептосферу «religion» у свідомості носіїв англійської мови. Авторка аналізує релігію і мову як форми відображення світогляду суспільства (с. 19-28 дис.). Розглядаючи концептуально-семантичний і семіотичний аспекти вивчення репрезентацій концепту *RELIGION*, М. І. Бойчук описує релігійну картину світу в свідомості і мові англійців і американців (до речі, чомусь у назві пп. 1.2 зазначено лише про англійців), акцентує на різних видах релігій, більшою чи меншою мірою поширених серед громадян Великої Британії і США, справедливо пояснюючи це багатонаціональністю цих країн. При цьому дисертантка слушно наголошує і на тому, що основним видом віросповідання американців і британців є християнство, зокрема, переважно протестанство й католицизм для США, англіканська церква – для британців, супроводжуючи ці свої міркування офіційними статистичними даними з енциклопедій. Дуже добре в контексті поліпарадигмального вивчення релігії п. Бойчук показує міждисциплінарні зв'язки релігії із географією, історією, культурою, теологією і міфологією, соціологією, психологією особистості та ін. (с. 26-28 дис.), їх відтворення у свідомості і мові англійців і американців.

У контексті побудови поліпарадигмальної методології свого дослідження і його формування в сучасній лінгвістиці, далі п. Бойчук аналізує напрацювання науковців-попередників у галузі функціонально-семантичного і лексико-граматичного вивчення РЛАМ (с. 38-41 дис.), доводить, що оптимальною моделлю систематизації й структурування РЛАМ є функціонально-семантичне поле (далі – ФСП). У цьому ж розділі досить чітко схарактеризовано ФСП РЛАМ, описано його структуру і співвіднесено його зі структурою концептосфери «*RELIGION*». У такий спосіб авторка підводить свого читача до об'єктивного

бачення сутності релігії в свідомості і мові англійців і американців, додає слушні коментарі і пояснення причин, специфіки саме такого їх наповнення. Бажано було б тут акцентувати на досі майже повній відсутності психолінгвістичних досліджень РЛМ, що підсилює актуальність і нагальну потребу у проведенні таких розробок. У плані вивчення асоціацій РЛМ та особливо типів асоціювання досліджуваної лексики п. Бойчук – одна з перших.

Відповідно до змісту поліпарадигмального аналізу як такого, М. І. Бойчук далі переходить до характеристики надбань науковців у вивченні РЛМ з позиції структурної семантики і словотвору, детально зупиняється на процесах засвоєння запозичень у лексичному пласті англійської мови (с. 39-41 дис.). На цьому етапі аналізу, як і при концептуальному й функціонально-семантичному вивченні РЛМ, дисертантка значною мірою спирається насамперед на погляди свого наукового керівника – д. філол. н., проф. Помірка Р. С., що схвально і цілком виправдано. Завершує розділ I огляд напрацьованих у галузі дискурсного вивчення релігійної лексики, у контексті якого п. Бойчук характеризує християнський релігійний дискурс як домінуючий, його жанрову структуру, визначає його специфічні ознаки (с. 48-61 дис.). Завершують цей систематизований огляд наукового доробку попередників, який став підвалинами наукового дослідження М. І. Бойчук, висновки до розділу I (с. 62-63 дис.), де чітко окреслена концепція дисертаційного дослідження п. Бойчук: відштовхуючись від неоднозначного розуміння і тлумачення релігії, зконструювати концептосферу «*RELIGION*», визначити її базову модель, за змістом співвіднести її із досліджуваним мовним матеріалом (РЛМ), поліпарадигмально дослідити його властивості і специфіку функціонування, додатково залучивши психолінгвістичний і лінгвокультурологічний аналіз, визначити й описати семантичні, функціонально-семантичні і словотвірні процеси в РЛМ, схарактеризувати ФСП РЛМ як фрагмент картини світу англійської мови. Із цим завданням дисертантка впоралася успішно, про що свідчить проведений нею поліпарадигмальний аналіз, головні результати якого послідовно подані у практичних розділах 3 і 4 дисертації, а методологія і процедура описані у розділі 2.

Попри потужну науково-інформативну «насиченість» розділу I дисертації М. І. Бойчук, її глибокі пізнання Біблії, основ різних віросповідань, відповідних мовних знань, що очевидно із високого рівня підготовки дисертації, слід зауважити про таке:

1) іноді за поданим науковим описом важко бачити власну позицію авторки щодо описаних нею концепцій інших науковців. Лише на початку розділів 2-4 своєї дисертації п. Бойчук дипломатично зазначає, на праці яких саме авторів вона спирається на кожному етапі свого дослідження;

2) бажано було б додати і повну схему концептосфери «*RELIGION*», щоб більш чітко бачити співвідношення базових понять «духовне», «матеріальне», «Бог» з одного боку, і «ангели», «демони», «добро – зло», «гріх», «праведність» та ін. – з другого боку, адже всі вони перетинаються і в структурі досліджуваної концептосфери, і в структуруванні ФСП РЛМ;

3) на с. 19-20 дис. п. Бойчук зазначає, що «головним концептом світогляду як набожного, так і атеїстично налаштованого британця / американця є концепт GOD як вища інстанція, вищий суд, диференціюючий добро і зло – дві рухівні сили буття. Для християн це Бог-Свята Трійця, для ісламістів – пророк Мухаммед (Мохаммед), для буддистів – трипостасне божество Брахма, Вішну, Шива, для юдеїв – Яхве. Саме віра або відсутність віри в Бога розподіляє членів суспільства на вірян та атеїстів. Для атеїстів ключовими концептами буття далі є GOOD / EVIL, які для вірян». Не зовсім зрозуміло, для англомовних атеїстів головним концептом релігії тоді є опозиція «good – evil» чи так само, як і для вірян, концепт *GOD*?

4) на с. 23-24 авторка пише про розуміння релігії і віри як духовної цінності народу. Є певний сумнів, що для атеїстів релігія є цінністю, зокрема, зважаючи на вислови відомих атеїстичних лідерів про те, що «релігія – о піум для народу», «релігія – загальнолюдськй нав'язливий невроз» та подібні.

У розділі 2 «Методологічні засади комплексного, поліпарадигмального аналізу релігійної лексики англійської мови» М. І. Бойчук передусім аналізує ключові терміни методології дослідження (лінгвістичної, і не лише) – *методологія, методика, метод, процедура* лінгвістичного аналізу. Дуже імпонує в цьому, зокрема, нововведення п. Бойчук визначати процедуру аналізу як «систематизований план презентування матеріалу для інформування» (*переклад Б. М. І.*, с. 65 дис.). Традиційно англійські словники так визначають *метод*, створюючи неоднозначне розуміння цього терміну (див. Merriam-Webster Dict., Collins Engl. Dict., Longman Dict. та ін.). Численні міркування і доводи дисертантки щодо авторських дефініцій методу (З. Д. Попової, Й. А. Стерніна, Р. Декарта, В. М. Ярцевої (ЛЭС), авторів УМЕ (с. 65-66 дис.)) свідчать про глибоке розуміння п. Бойчук методології лінгвістики, а низка методів аналізу, їх влучний, продуманий розподіл за етапами її розширеного поліпарадигмального дослідження РЛМ, що видно із опису його процедури (с. 67-69 дис.), свідчать про сформованість М. І. Бойчук як молодого науковця-германіста. Це також можна бачити і в практичних розділах дисертації (3-4), зокрема, при описі семантичних процесів і семантичних змін в межах функціонально-семантичного аналізу РЛМ (розд. 3, с. 90-132 дис.).

Авторка послідовно характеризує зміст і витоки поліпарадигмальних досліджень, обґрунтовує доцільність проведення розширеного поліпарадигмального дослідження РЛМ, окремо приділяє увагу характеристиці функціонального і структурного методів у її дослідженні (с. 74-80 дис.).

Єдине, чого, на мою думку, бракує в описі методології дослідження п. Бойчук – це супровідної таблиці «стимул – реакція» як результату психолінгвістичного аспекту комплексного аналізу РЛМ; хоча б у додатках його треба було б представити.

Надзвичайно важливим і значущим у межах власне мовного аналізу у дисертації є розділ 3 «Поліпарадигмальний аналіз релігійної лексики англійської мови: семантичні процеси та особливості функціонування» (с. 84 і наступні у дис.). На відміну від традиційного опису ФСП за його структурою (мікрополя, тематичні групи та інші парадигми), дисертантка чітко слідує процедурі розширеного поліпарадигмального аналізу, власному прагненню максимально донести до читача найголовніше в її дослідженні. М. І. Бойчук характеризує концептуально-семантичні властивості РЛМ, типологізує матеріал дослідження за 16 критеріями (с. 88-89 дис.); далі висвітлює лексико-граматичні і функціонально-семантичні властивості РЛМ (звісно, це найскладніше в її аналізі, проте п. Бойчук не уникає його, заангажовуючи переліками складників парадигм у складі поля, ані переписуванням відомих семантичних даних тлумачних словників, як іноді роблять деякі молоді автори). Дисертантка послідовно показує функціонально-семантичну специфіку РЛМ у характеристиці семантичних змін (генералізації, конкретизації, а також модуляції (семантичного розвитку), що, не виправдано інколи випадає із поля зору науковців), семантичні процеси (метафоризацію, метонімізацію, десемантизацію, ресемантизацію), а також транссемантичність, трансфункціональність, поліфункціональність, цілком слушно кваліфікуючи їх як функціонально-семантичні процеси РЛМ. Це дуже добрий приклад моделі наукового опису аналізу функціональної семантики мовних одиниць.

У розділі 3 також визначено структурно-семантичну специфіку РЛМ. Тут авторка апелює до найбільш показових прикладів РЛМ (с. 123-132 дис.), що може здаватися непослідовним і вибіркоким, проте величезний обсяг проаналізованого матеріалу і обмежені параметри кандидатської дисертації цей крок п. Бойчук цілком виправдовують. Завершує розділ аналіз багатозначності РЛМ як семантичної властивості багатьох аналізованих лексем і як основи розвитку їх поліфункціональності (с. 133-140 дис.).

Розділ 4 «Структурні особливості й словотвірні процеси у релігійній лексиці англійської мови» містить результати глибокого структурно-словотвірного аналізу РЛМ. Він довершує вивчення РЛМ з позиції її змісту і форми. Дисертантка пропонує низку критеріїв (принципів) класифікації афіксів РЛМ (с. 153-158 дис.), описує специфіку словотвірних процесів РЛМ (афіксації, скорочення, акронімізації, словозлиття, конверсії, словоскладання (с. 159-200 дис.).

Дещо заважають у наведеному словотвірному аналізі у розділі 4 переліки афіксів РЛАМ. Напевно, краще б їх було подати у додатках, тим більше, що певна частина з них винесена авторкою у додаток Б «Суфіксальне та префіксальне значення лексичних одиниць релігійної сфери».

Є певне зауваження щодо паспортизації прикладів у розділах 3,4 і додатку Г дисертації п. Бойчук: краще посилатися на друковані словники, а не їх електронні відповідники. Зрозуміло, це зручніше, але такі посилання не є повними й іноді ускладнюють пошук того чи іншого прикладу у першоджерелі.

Загальні висновки дисертації містять головні результати проведеного п. Бойчук комплексного, поліпарадигмального аналізу РЛАМ; вони повно репрезентують основні надбання рецензованого дослідження співвідносно із настановчими даними дисертації, поданими у вступі, з одержаними результатами дослідження, визначають перспективи подальшого вивчення РЛАМ.

Бібліографічні списки оформлено згідно з оновленими стандартами.

Мова і виклад змісту дисертації є цілком задовільними (є незначні стилістичні, орфографічні та інші технічні недоліки), наукова позиція авторки представлена логічно, науково, послідовно і зрозуміло.

Висловлені вище зауваження і побажання не знижують загальної високої оцінки проведеного п. Бойчук дослідження, її дисертація виконана на високому науковому рівні, з дотриманням вимог до таких наукових праць.

Отже, з огляду на актуальність, новизну, вагомість одержаних результатів дослідження, їх достовірність, обґрунтованість, теоретичне і практичне значення, вважаю, що дисертаційна робота Мар'яни Ігорівни Бойчук «Ігорівни «Функціонально-семантичне поле релігійної лексики англійської мови (поліпарадигмальне дослідження)», подана на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.04 – германські мови, є новим, самостійним, оригінальним, завершеним науковим дослідженням. На підставі викладеного вище можна вважати, що ця наукова праця відповідає вимогам ДАК МОН України до кандидатських дисертацій, вимогам пункту 11 Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, а її авторка заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.04 – германські мови.

14.09.2021 р.

Професор кафедри російської мови і літератури, професор кафедри англійської філології Київського національного лінгвістичного університету доктор філологічних наук, професор

Терехова С. І.

Власноручний підпис
Терехової С.І.
завіряю: ст. Інспектор ВК
Маврська Т.М. [Підпис]